

3.4.2020

EOAK/1043/2020

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Heli Karjalainen-Michael

Lasten tapaaminen

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän lastensuojelun viranhaltijan menettelyä yhteydenpitoa koskevassa asiassa.

Kirjoituksen mukaan kantelijan neljä lasta on sijoitettu kiireellisesti vuonna 2017. Kantelijan mukaan hallinto-oikeus on myöhemmin vuonna 2018 vahvistanut lasten huostaanoton.

Kirjoituksen mukaan kantelijan ja hänen lastensa tapaamisia harvennettiin vuoden 2019 alussa niin, että niitä olisi jatkossa vain joka toinen viikko. Tapaamiset olisivat myös tuntia lyhyempiä kuin aikaisemmin. Kirjoituksen mukaan vanhemmille ilmoitettiin tapaamisten muuttumisesta ja harvenemisestä ainoastaan kirjeitse.

Kantelijan mukaan hän ja hänen puolisonsa ovat tavanneet lapsiaan kerran viikossa valvotusti siitä lähtien, kun lapset ovat olleet sijoitettuina kodin ulkopuolelle.

Kirjoitus koskee myös sitä, että kantelijan mukaan sosiaalitoimen viranhaltijat ”etäännyttävät” lapset heidän lähipiiristään. Kirjoituksen mukaan lasten isoäiti oli toistuvasti kysynyt lapsia käymään, mutta sosiaalityöntekijä oli evännyt tapaamiset vedoten vanhempien ja heidän lasten välisiin valvottuihin tapaamisiin.

2 SELVITYS

Lasten sijaishuollosta vastuussa oleva Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä antoi kantelun johdosta lausunnon. Lausuntoon oli liitetty johtavan sosiaalityöntekijän sekä entisen ja nykyisen lasten asioista vastaavan sosiaalityöntekijän selvitys. Lausunto ja selvitykset ovat tämän päätöksen liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Yhteydenpidon rajoittamisesta

Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollossa olevalle lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä vastaanottamalla vieraita tai vierailemalla sijaishuoltopaikan ulkopuolella sekä pitää heihin muuten yhteyttä käyttämällä puhelinta

tai lähettämällä tai vastaanottamalla kirjeitä tai niihin rinnastettavia muita luottamuksellisia viestejä taikka muita lähetyksiä. Säännöksen mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa.

Lapsen ja vanhemman oikeus tavata toisiaan kuuluu perhe-elämään ja on turvattu perus- ja ihmisoikeutena. Sijaishuollossa olevan lapsen oikeus pitää yhteyttä vanhempiinsa on turvattu lapsen oikeuksien yleissopimuksen 9 artiklan 3 kohdassa. Lapsen yhteydenpito-oikeus liittyy myös perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 8 artiklassa turvattuun yksityis- ja perhe-elämän suojaan.

Julkisella vallalla on velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan puuttumaan lapselle kuuluviin perusoikeuksiin. Toisaalta rajoitustoimenpiteellä suojataan lasta ja hänelle kuuluvia perusoikeuksia. Päätöksenteo rajoitustoimenpiteistä edellyttääkin usein punnintaa eri perusoikeuksien välillä. Lapsen oikeuksien ja edun toteuttaminen voi joissain tilanteissa edellyttää lapsen ja vanhemman yhteydenpidon rajoittamista. Lastensuojelulain mukaiselle yhteydenpidon rajoittamiselle on kuitenkin aina oltava lastensuojelullinen peruste.

Lastensuojelulain 30 §:n mukaan huostaanotettua lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan kirjataan sen lisäksi, mitä pykälässä on säädetty asiakassuunnitelman laadinnasta ja sen sisällöstä, sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen ja avun järjestäminen lapselle, hänen vanhemmilleen, hoitajilleen tai muille lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaaville henkilöille. Suunnitelmaan on myös kirjattava, miten toteutetaan lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta lapsen vanhempien ja muiden hänelle läheisten henkilöiden kanssa ja miten samalla otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

Lastensuojelulain 62 §:n mukaan sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan säännöksen edellytysten täytyessä 63 §:ssä tarkoitettulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitettussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheistensä kanssa.

3.2 Yhteydenpito lasten ja vanhempien välillä

Kirjoituksen mukaan kantelijan ja hänen lastensa välisiä tapaamisia on vähennetty ja niiden kestoa lyhennetty ilman, että uusista tapaamisaikatauluista olisi yhteisesti sovittu. Kantelijan mukaan ratkaisu yhteydenpidon vähentämisestä on tehty sosiaalityöntekijän yksipuolisella ratkaisulla, pelkästään siitä kirjeellä ilmoittaen.

Sosiaalityöntekijän asiassa antaman selvityksen mukaan lasten tapaamisia on vähennetty ja niiden kestoa on lyhennetty keväällä 2019. Sosiaalityöntekijän selvityksen mukaan ”tapaamisajoista on sovittu kokonaistilanne arvioiden ja tapaamiset toteutetaan lasten kasvua ja kehitystä suojaavin keinoin”. Selvityksessä todetaan edelleen, että tapaamisten harventamisesta on ilmoitettu vanhemmille kirjeitse, koska ”vanhemman tavoitettavuus vaihtelee sekä puhelimesta asioiden hoitaminen heidän kanssaan on haasteellista sekä työntekijän oikeusturvan kannalta kyseenalaista”.

Selvityksessä on todettu, että ”tällä tavoin vanhempi saa tiedon kirjeitse, jos kirje hänet tavoittaa”.

Lisäksi sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan kirjeen lähettämisen jälkeen ”sosiaalityöntekijä on ollut poissa työtehtävistä ja sosiaaliohjaajalle on annettu tehtäväksi tapaamisiin liittyvän asian jatkotyöstämisiin ja mahdollisuus vanhempien kuulemiseen”.

Sosiaalityöntekijän mukaan ”yhteydenpitoa koskevia rajoituksia ei ole tehty, mutta tehdään tarvittaessa”.

Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän antamassa lausunnossa todetaan, että lapsen asiakirjausten perusteella sosiaaliohjaaja on tiedustellut 7.2.2019 tehdyn kirjauksen perusteella perhehoitajien näkemystä lasten ja vanhempien välisistä tapaamisista. Perhehoitaja on tuolloin ilmaissut, että tapaamisten harventaminen on lasten edun mukaista.

Lausunnon mukaan ”perusteet yhteydenpidon rajoittamiselle, tapaamisten vähentämiselle saatavat olla paikkaansa pitäviä, mutta tapaamispaikan ja –rytmin muuttaminen olisi tullut tehdä yhteistyössä ja vanhempien kanssa sopimalla”. Lausunnon mukaan ”lasten asioita on hoidettu vahvasti perhehoitajien kanssa ja heidän mielipiteellään on ollut merkitystä tapaamisjärjestelyjen muutokseen”. Lausunnossa todetaan, että ”asiakirjojen perusteella tapaamisjärjestelyjen muutoksesta ei ole sovittu vanhempien kanssa.” ja että ”vanhempien esitettyä tyytymättömyytensä tapaamisjärjestelyihin olisi sosiaalityöntekijän tullut valmistella yhteydenpitoa rajoittavat päätökset johtavan sosiaalityöntekijän päätettäväksi, ja ennen päätöksen tekemistä suorittaa hallintolain mukaiset kuulemiset sekä mielipiteen selvittämiset”.

Selvityksessä on tältä osin todettu, että perhe- ja sosiaalipalvelujen toimialajohtaja velvoittaa lastensuojelun tulosityksikköpäällikköä ja johtavaa sosiaalityöntekijää keskustelemaan sosiaalityöntekijän kanssa ja huomauttamaan häntä yhteydenpitoasiassa tapahtuneesta menettelyvirheestä ja korostamaan lastensuojelulain noudattamista.

Totean ensin, että päätöksessäni en arvioi sitä, olisiko yhteydenpidon rajoittamiselle ollut riittävät ja lainmukaiset perusteet.

Lapsen yhteydenpidosta sijaishuollon aikana sovitaan lasta koskevassa asiakassuunnitelman neuvottelussa ja asiakassuunnitelmassa. Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on velvollisuus edistää lapselle kuuluvan yhteydenpito-oikeuden toteutumista. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on se kunnan viranomaisena, jolle tämän lapsen oikeuksien toteuttaminen kuuluu. Sosiaalityöntekijä ei voi siirtää tätä hänelle kuuluvaa tehtävää sijaishuolto paikalle, esimerkiksi perhehoitajalle.

Olen samaa mieltä lausunnossa esitetyn kanssa siitä, että mikäli tapaamisten ajankohtia tai niiden toteuttamistapaa muutetaan, on sosiaalityöntekijällä velvollisuus tehdä yhteistyötä vanhempien ja lasten kanssa ja selvittää asiaan osallisten mielipiteet. Totean tässä yhteydessä, että asiaan osallisten mielipiteet ja selvittämisen tapa on kirjattava lasta koskeviin asiakirjoihin. Mikäli yhteisymmärrykseen tapaamisten järjestelyistä ja tapaamisen laajuudesta ei päästä, on toimivaltaisen viranomaisen viime kädessä tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös.

Pidän myönteisenä sitä, että Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymässä on tunnistettu yhteydenpidon rajoittamiseen liittyvän menettelyn lainvastaisuus ja ryhdytty toimenpiteisiin siinä, että henkilöstön kanssa keskustellaan asiassa.

Tässä tapauksessa on kuitenkin laiminlyöty keskeisiä edellä mainittuja yksilön oikeusturvan toteuttamiseen liittyviä menettelysäännöksiä, kuten asianosaisten kuuleminen ja mielipiteen selvittäminen. Asiassa on myös laiminlyöty viranomaiselle kuuluva päätöksenteko-velvollisuus. Tämän vuoksi en voi jättää asiaa vaille toimenpiteitä. Menettelysäännösten tarkoituksena on varmistaa oikeuksien toteutuminen, estää mielivaltaista päätöksentekoa ja mahdollistaa viranhaltijoiden toimenpiteiden saattaminen tuomioistuimen arvioitavaksi.

Kantelukirjoituksesta ja minulle annetusta selvityksestä ilmenee, ettei asiassa ole tehty yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa siten kuin lastensuojelulaissa edellytetään. Asiassa on toimittu myös tältä osin virheellisesti.

Totean, että kantelijan ja hänen lastensa välistä yhteydenpitoa ja tapaamisia on tosiasiasa rajoitettu sosiaalityöntekijän yksipuolisesti tekemällä ratkaisulla. Kantelijalla ja muilla asianosaisilla ei ole ollut mahdollisuutta ilmaista ennen ratkaisun tekemistä omaa mielipidettään sen tehneelle sosiaalityöntekijälle, eikä heillä ole ollut päätöksenteon laiminlyönnin johdosta mahdollisuutta turvautua heille kuuluviin oikeussuojakeinoihin.

Totean vielä tässä yhteydessä, että saamani selvityksen mukaan tapaamiset on järjestetty valvottuina. Kantelukirjoituksesta ilmenee, että kantelija on ollut tyytymätön siihen, että tapaamiset on järjestetty valvottuina. Mikäli asianosaiset ovat eri mieltä tapaamisten laajuudesta, tai niiden toteuttamistavasta, on erimielisyystilanteessa yhteydenpidon tosiasiallisesta järjestämistavasta tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös. Riittävää siis ei ole se, että viranhaltija tekee asianosaisille päätöksen sijaishuollon tukitoimena valvotuista tapaamisista vaan tässäkin tapauksessa on tarvittaessa tehtävä lastensuojelulain 62 §:n mukainen päätös yhteydenpidon rajoittamista.

3.3 Yhteydenpito lasten ja isovanhemman välillä

Kantelukirjoituksen mukaan lasten isoäiti on toistuvasti kysynyt lapsia käymään, mutta sosiaalityöntekijä on evännyt tapaamiset.

Sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan ”isoäidin ja muiden läheisten yhteydenpitoa ei ole rajattu”. Kuitenkin sosiaalityöntekijän mukaan ”vanhemmat ovat olleet erimielisiä siinä, missä isovanhempien tulisi lapsia tavata”. Edelleen johtavan sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan toisen vanhemman huhtikuussa 2019 tekemä yhteydenotto, jossa hän vaatinut lisää tapaamisia mummulle, on osoittanut ”ettei perhe ole ollut tyytyväinen tapaamisjärjestelyihin”.

Lastensuojelulain 54 §:n mukaan sijaishuollossa olevalle lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiensa lisäksi sisaruksiaan ja muita hänelle *läheisiä henkilöitä*. Olen ratkaisukäytännössäni vaikiintuneesti katsonut, että isovanhempia voidaan lähtökohtaisesti pitää lastensuojelulain 54 §:n tarkoittamalla tavalla lapselle läheisinä henkilöinä, vaikkei isovanhempia ole säännöksessä nimenomaisesti mainittu.

Minulle annetun selvityksen ja sen liitteenä olevien lasten asiakassuunnitelmien perusteella syntyy vaikutelma, että Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän viranhaltija on katsonut isoäidin olevan lapsille läheinen henkilö.

Asiakasasiakirjoista, kuten lasten asiakassuunnitelmista ei kuitenkaan käy lainkaan ilmi, miten usein ja millä tavoin tapahtuviksi viranomaisen on sopinut tapaamiset isovanhemman ja lasten välillä.

Selvityksestä ilmenee, että vanhemmat ovat vaatineet useita kertoja isovanhemman ja lasten välisiin tapaamisiin ja toteuttamistapoihin muutoksia. Asiakasasiakirjakirjauksen mukaan kanteleija on ottanut yhteyttä 12.4.2019 perhehoitajaan ja viestissä vaatinut isovanhemman ja lasten tapaamisia. Perhehoitaja on välittänyt viestin sosiaalitoimeen. Kirjauksessa, joka on päivätty 15.4.2019 on todettu, kuinka molemmat vanhemmat ovat soittaneet sosiaalitoimeen ja puhe- luissaan kertoneet olevansa erimielisiä sosiaalityöntekijän kanssa isoäidin ja lasten tapaamisten suhteen. Saman kirjauksen mukaan vanhemmille on kerrottu, että ”mummi voi käydä vaikka kerran kuukaudessa perhehoitajien luona tapaamassa lapsia, mutta nämä eivät ole toteutuneet eikä mummi ole ollut asiassa aktiivinen”.

Kirjauksesta (2.5.2019) käy myös ilmi, että isovanhempi on puhelimitse tiedustellut viranhaltijalta mahdollisuuksistaan tavata lapsia.

Koska asiassa ei ole mahdollista saada tarkempaa selvitystä isovanhemman ja lasten tapaamisten toteuttamisesta, tyydyn toteamaan asiassa seuraavaa. Lapsen ja hänelle läheisen henkilön tapaamisista sovitaan pääsääntöisesti lastensuojelulain 30 §:n mukaan asiakassuunnitelmaneuvoittelussa. Suunnitelma tapaamisista kirjataan asiakassuunnitelmaan. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee olla selvillä siitä, mitä lapselle läheisen henkilön ja lapsen välisistä tapaamisista on sovittu. Kuten olen edellä todennut, toimivaltaisella viranhaltijalla on velvollisuus tehdä viime kädessä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös, mikäli asianosaiset sitä vaativat tai jos yhteydenpidon määrästä tai toteuttamistavasta on viranomaisten ja asianosaisten välillä erimielisyyksiä.

4 TOIMENPITEET

Koska Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä on selvityksessään ilmoittanut kiinnittävänsä jatkossa huomiota lastensuojelulain säännösten noudattamiseen, tyydyn kiinnittämään Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän vakavaa huomiota edellä kohdassa 3.2 todettuun viranomaisen velvollisuudesta tehdä yhteistyötä asiaan osallisten kanssa sekä sen velvollisuudesta viime kädessä tehdä yhteydenpidon rajoittamisesta valituskelppoinen päätös.

Lisäksi kiinnitän Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän huomiota yleisellä tasolla kohdassa 3.3 lapsen ja lapselle läheisten tapaamisten suunnittelusta ja asiakassuunnitelmaan kirjaamisesta sa- nottuun.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Päijät-Hämeen hyvinvointikun- tayhtymälle.